

Συντηρητικοί και Προοδευτικοί Αντίπαλοι ή Συνεργάτες;

Ταξινόμοι και «ταμπέλες»

Σε όλη τη σειρά των άρθρων μας, κάθε φορά που η παρούσα στήλη μιλάει προς τον αναγνώστη της «Συζήτησης» ένιωθε να στέκει απέναντί της κάποιος που θέλει να πει κάτι, που στριφογυρίζει σαν να θέλει αλλά να μην τολμά να μας διακόψει. Ας διακόψουμε εμείς, λοιπόν. Και ας του δώσουμε τον λόγο.

Είναι ο... ταξινόμος! Ο οποίος ακούει τα πάντα και διαβάζει τα πάντα, ενδιαφερόμενος για ένα μόνο πράγμα: πού να σας κατατάξει. Πείτε εσείς ό,τι θέλετε. Αυτός δεν σταθμίζει το αληθές ή μη των λόγων σας. Αλλού έχει τον νου του. Στα καλούπια του, στα συρτάρια του, στις «ταμπέλες» του. Ένα «λοιπόν;»

κρέμεται από τα χείλη του. «Λοιπόν; Τι είστε λοιπόν; Πού να σας κατατάξω; Σε ποια... συνομοταξία;»

Και ο ταξινόμος μας πηγαίνει και στα ειδικότερα. Και θέτει στην παρούσα στήλη την πρώτη - όχι όμως και την τελευταία, κάθε άλλο! - συγκεκριμένη ερώτηση. Τι, τέλος πάντων, είστε εσείς που γράφετε αυτά τα πράγματα; Πείτε το καθαρά και ξάστερα για να βάλω την «ταμπέλα». Συντηρητικοί είστε, λοιπόν, ή προοδευτικοί;

Δεν γνωρίζουμε πόσους ταξινόμους περιλαμβάνει το αναγνωστικό κοινό της παρούσας στήλης. Το ερώτημά τους είναι φυσικό και εύλογο. Ένα ξεκαθάρισμα δεν είναι μόνο αναπόφευκτο, είναι επιθυμητό και για την περαιτέρω πορεία μας ευεργετικό.

Συντηρητικοί ή προοδευτικοί ;

Το ερώτημα αυτό, «συντηρητικοί ή προοδευτικοί» είναι απόκτημα των νέων καιρών, χαρακτηριστικό δείγμα του νεότερου πολιτισμού, του σχισμένου πολιτισμού μας. Αυτό το «σχισμένου» - ή διασπασμένου ή όπως αλλιώς θέλετε να το ονομάσετε - δεν το λέμε ως ψόγο. Ούτε θεωρούμε ως αξιοζήλευτο προσόν την περίφημη «μονολιθικότητα». Την είδε αυτή την μονολιθικότητα η ανθρωπότητα σε περασμένους αιώνες, την βλέπουμε και τώρα σε άλλα κλίματα. Και... δεν ζηλεύουμε! Διαπιστώνουμε, όμως: Μια από τις πιο χαρακτηριστικές εκδηλώσεις του γεγονότος ότι ο νεότερος πολιτισμός είναι σχισμένος και διασπασμένος, και μάλιστα όχι σε δύο αλλά σε χίλια δύο ίσως κομμάτια, μια από τις εκδηλώσεις αυτές είναι και το σχίσμα μεταξύ συντηρητικών και προοδευτικών, σχίσμα στο οποίο καλούμαστε και εμείς τώρα να «λάβουμε θέση».

Εξήγηση της «συντήρησης»

Πατέρα η «συντήρηση» έχει τον κίνδυνο και εκείνον που δημιουργεί και ενσαρκώνει τον κίνδυνο. Εκείνον που ζητεί να καταλύσει, να ανατρέψει. Να ανατρέψει τι; Μα... το παν! Την «καθεστηκυία τάξη», πραγμάτων αλλά και θεωριών. Τον κρατούντα τρόπο οργάνωσης της κοινωνίας, τον κρατούντα τρόπο αντιμετώπισης των διαφόρων προβλημάτων που θέτουν οι πολλοί και ποικίλοι τομείς του πολιτισμού, τον κρατούντα τρόπο ρύθμισης της ατομικής ζωής. Το παν. Και μάλιστα «κατ' ανάγκη το παν», όπως παρατηρούν στον υποψήφιο ανατροπέα οι πρόμαχοι της «καθεστηκυίας τάξης», οι «συντηρητικοί» είτε συντηρητικοί της θεωρίας είτε ακόμη της πολιτικής, των παλαιών πολιτικών συντηρητικών κομμάτων. Διότι, λένε, όλα αυτά αποτελούν μια ενότητα, ένα απαρτισμένο οικοδόμημα. Ένα λιθάρι άμα αφαιρέσεις κατρακυλά το όλο. «Εκ άς», λοιπόν! Μακριά τα χέρια, ακόμη και από το λιθαράκι! Το οικοδόμημα που μας στεγάζει τώρα θα το παραδώσουμε στα παιδιά μας άθικτο, όπως ακριβώς το παραλάβαμε από τους πατέρες μας. Θα το συντηρήσουμε όπως το βρήκαμε. Θα το συντηρήσουμε σε όλες του τις πλευρές και σε όλες του τις λεπτομέρειες.

Η αντίρρηση του «προοδευτικού»

Στην φωνή αυτή, την φωνή του «συντηρητικού», αντιτάσσεται το αίτημα της αλλαγής, της ανανέωσης, του εκσυγχρονισμού, της προόδου σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής. Και η αντίθεση «συντηρητικοί - προοδευτικοί» έγραψε την ιστορία του νεότερου πολιτισμού. Αντίθεση σε όλα. Στην φιλοσοφία, στην θεολογία, στο δίκαιο, στην κρατική και κοινωνική συγκρότηση, στον ρυθμό ακόμη και της ατομικής ζωής, στην επιστήμη, στην τέχνη. Αντίθεση και στο βασικό σύνθημα. «Το σπίτι που μας παρέδωσε το παρελθόν – λέει ο «προοδευτικός» - είναι γέρικο και ετοιμόρροπο. Θα χτίσουμε ένα νέο οικοδόμημα. Και θα παραδώσουμε στα παιδιά μας κάτι το εντελώς νέο, άρα καλύτερο από ό,τι παραλάβαμε».

Ιστορική η σύγκρουση

Αυτή η αντίθεση, αυτή η πάλη μεταξύ «συντήρησης» και «προόδου», πάλη που χαρακτήρισε τον πολιτισμό του 19^{ου} αιώνα – στην Γαλλική Επανάσταση, αλλά μπορούμε να τοποθετήσουμε χρονολογικά το νεότερο ξεκίνημά της κυρίως γύρω στο κοσμογονικό για την Ευρώπη έτος 1848 – φαίνεται ότι δεν θα πάρει τέλος διότι, απλούστατα, δεν υπήρχε τρόπος να κριθεί οριστικά ποιος εκ των αντιπάλων είχε δίκιο. Οπότε...

Η δοκιμασία του πολέμου

...Οπότε ήρθε εκείνος που θα «δοκίμαζε» όλα αυτά στην απηγή και αποφασιστική δοκιμασία του. Ο πόλεμος!

Η μάλλον οι πόλεμοι. Οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι. Οι οποίοι, παρά την, όχι και τόσο μεγάλη άλλωστε χρονική απόσταση και παρά τις τόσες διαφορές, έχουν και τούτο το κοινό που τους ενώνει: **απαρτίζουν μαζί το πυρ.** Την μεγάλη φωτιά που δοκίμασε το παν και έκαψε... Μια τεράστια φωτιά ήταν οι πόλεμοι αυτοί, μια πυρκαγιά που οι φλόγες της κάλυψαν απ' άκρη σ' άκρη την Οικουμένη. Νόμιζες ότι όταν σβήσει δεν θα έχει αφήσει παρά στάχτες, ότι δεν θα έβλεπες πια τίποτε όρθιο στην θέση του, κυριολεκτικά ούτε μια πέτρα πάνω στην άλλη!

Και όμως, να που η φωτιά αυτή, η πρωτοφανής στην ιστορία φωτιά, να που δεν μπόρεσε να κάψει το παν! Να που, τώρα που η πυρκαγιά έσβησε, βλέπουμε όχι μόνο ερείπια και συντρίμμια, αλλά και πανύψηλα οικοδομήματα που ορθώνονται άθικτα από τη φωτιά ή μάλλον λαμπρυνθέντα από την φωτιά, μεγαλοπρεπή όπως πριν ή μάλλον μεγαλοπρεπέστερα παρά πριν. Εκείνα που είναι θεμελιωμένα πάνω στο θεμέλιο που ξεπερνά τον χρόνο. Εκείνα που είναι ο αντίλαλος της Αιωνιότητας. Η Πίστη. Η εν Πίστει θυσία. Το Ιδανικό. Η θεία έφεση της ανόδου. Η προσταγή της ηθικής, ανεξαρτήτως δεσμοφυλάκων σε δεσμεύουσα ελευθερία. Η θεία και ακατανίκητη δύναμη της συνείδησης. Η πείνα και η δίψα της δικαιοσύνης. Η ζήτηση της αλήθειας. Το εν παντί προβάδισμα της αγάπης, αν ως μη πραγματικότητα, πάντως όμως ως ονειροπόλημα. Ο πόθος της ελευθερίας, ως απόδειξη ότι ο άνθρωπος είναι όντως άνθρωπος. Όλα αυτά – και όχι μόνον αυτά, εννοείται – δείχνουν ότι και όμως υπάρχουν πράγματα, αξίες, θησαυροί παραδομένοι από το παρελθόν, από τα βάθη των αιώνων και που απλούστατα δεν καίγονται! Και αφού αντέχουν στην φωτιά των δύο παγκόσμιων πολέμων, ούτε από τον «πανδαμάτορα χρόνο» φθείρονται, ομορφαίνει μάλλον η ολοένα ανακαινιζόμενη νεότητά τους. Δεν εξαρτώνται από τον χρόνο, δεν παλιώνουν στο πέρασμά του. Είναι απαύγασμα της αιωνιότητας. Και είναι οι αγωγοί της αιωνιότητας, τους οποίους το παρελθόν μας θησαύρισε, ας το πούμε πιο καθαρά, τους οποίους οι πατέρες μας μάς παρέδωσαν. Να τα απαρνηθούμε, λοιπόν, όλα αυτά; Να πετάξουμε το παρελθόν, φορέα τόσων θησαυρών; Μα... θα είναι σαν να πετάμε μακριά μας αυτή τη ζωή!

Και όμως, κάτι έμεινε όρθιο!

Τα ερείπια που μας άφησε το παρελθόν

Ναι, αλλά πάλι, πόσα ερείπια του παρελθόντος μας περιβάλλουν και μας φράσσουν τον δρόμο! Ερείπια οικοδομημάτων που φάνταζαν στο παρελθόν και όμως δεν άντεξαν στην δοκιμασία! Πόσες ιδέες, πόσα συστήματα, πόσοι «θεσμοί», πόσα ταμπού κείτονται χάμω! Πόσες «αξίες» του παρελθόντος απογυμνώθηκαν με την δοκιμασία από φανταχτερά στολίδια και αποδείχτηκαν απαξίες, πόσα αυτονόητα πριν είναι τώρα βδελύγματα! Δεν μας παρέδωσε μόνο θησαυρούς το παρελθόν. Έσυρε μέχρι εμάς και αίσχη! Από το παρελθόν μας έρχεται η πολύμορφη και Λερναίας Ύδρας δίκην πολυκέφαλη καταπίεση και εκμετάλλευση του ανθρώπου από τον συνάνθρωπό του. Και η δουλεία, φανερή και «νόμιμη» μέχρι και τον προηγούμενο αιώνα ή συγκαλυμμένη. Και το «όριο λιμοκτονίας» και καθόλου η μέχρι ουρανού κραυγάζουσα κοινωνική αδικία. Και η εγκατάλειψη του πεινασμένου, του αρρώστου, της χήρας, του ορφανού, του ανέργου, στην τύχη τους. Και η αδιαφορία για την προκοπή και την ανακούφιση του ανθρώπου από τα βάρη. Και η πειστωμένη περιφρόνηση της επιστήμης. Και η δέσμευση του στοχασμού, η βία και κατ' αναπόφευκτη συνέπεια η υποκρισία αντί της ελευθερίας της συνείδησης επί θεμάτων Πίστης. Και η απάνθρωπη μεταξύ των τέκνων του αυτού Πατρός ανισότητα, όχι απλώς υπάρχουσα αλλά επιδοκιμαζόμενη αν μη και κατοχυρωμένη. Και – ας κλείσουμε διότι «επιλείπει με διηγούμενον ο χρόνος» - η ωμή καταπίεση της γυναίκας και η «ζαλίγκα» εκείνη, με την οποία έχει φορτωμένη την ράχη της η αγρότισσα γυναίκα, πεζοπορούσα πίσω από το υποζύγιο όπου επιβαίνει ο αφέντης και κύριός της. Από το παρελθόν μας έρχονται και αυτά. Αλλά δεν άντεξαν στο πυρ της δοκιμασίας. Αν δεν εξαφανίστηκαν, πάντως μετατοπίστηκαν. Από το ύψος του «θεσμού» έπεσαν στην περιοχή του εγκλήματος.

- Έστω, παρατηρεί σ' αυτά ο ταξινόμος μας. Λοιπόν; Πού καταλήγετε, τέλος πάντων, για να σας κατατάξω; Συντηρητικοί είστε ή προοδευτικοί;

Ειδωλολάτρες του χρόνου!

Συντηρητικοί και προοδευτικοί, όσο κι αν σε τόσα άλλα, σε όλα ίσως τα άλλα, αντιτίθενται μεταξύ τους, ενώνονται πάντως σε ένα. Στην ειδωλολατρία. Έχουν το είδωλό τους. Και το είδωλο αυτό είναι ο χρόνος. Τον χρόνο καθ' εαυτόν θεωρούν αξία ή απαξία. Καθετί το παλαιό, επειδή είναι παλαιό, αποτελεί αξία για τους μεν, απαξία για τους δε. Και αντιστοίχως, καθετί το νεότερο, επειδή είναι νεότερο, θεωρείται από τους μεν ως απαξία και απόβλητο, από τους δε ως αξία και άξιο θαυμασμού. Και από την πλάνη αυτήν πρέπει να λυτρωθούμε επιτέλους. Τα είπαμε αυτά αλλού ειδικότερα. Ας συνάγουμε εδώ μία συνέπεια.

Παράδοση: εκδήλωση αθανασίας

Χωρίς το θησαυρό που λέγεται Παράδοση – δανειζόμαστε εδώ τον όρο από την θεολογία, αλλά φυσικά με πολύ ευρύτερη έννοια – χωρίς την Παράδοση όχι μόνο πολιτισμός δεν νοείται αλλά ούτε ατομική ζωή του ανθρώπου ως ανθρώπου. Παράδοση είναι ο σύνδεσμος του σήμερα με την αιωνιότητα. Και μόνο το άλογο ζώο μπορεί να ζήσει χωρίς αυτόν τον σύνδεσμο. Γενικά, άλλωστε, αυτό το αίσθημα της συνοχής προς το παρελθόν είναι δείγμα ζωής του ανθρώπου ως ανθρώπου. Διότι η συνοχή αυτή είναι εκδήλωση της αθανασίας.

Και η Παράδοση, ακριβώς διότι είναι Παράδοση, προϋποθέτει παρελθόν. Διότι προϋποθέτει τους Πατέρες μας που την «παρέδωσαν». Εμείς δεν δημιουργούμε την Παράδοση. Την παραλαμβάνουμε, την συντηρούμε, την αξιοποιούμε. Σκυταλοδρόμοι και εμείς στον δρόμο της ανθρωπότητας προς την αιωνιότητα, είμαστε βεβαίως και εμείς φορείς Παραδόσεως. Για τους απογόνους μας, όμως, όχι για τους εαυτούς μας. Εμείς θα ζήσουμε αντλώντας δύναμη από την Παράδοση, όπως το παρελθόν μας την έχει αποταμιεύσει. Δεν νοείται, λοιπόν, το παρόν χωρίς την

μετά του παρελθόντος συνοχή. Και οποιοσδήποτε μοντερνισμός, δηλαδή καλλιέργεια του σύγχρονου, πρέπει να επαγρυπνεί για να μην αποκοπεί η ζωογόνος αυτή επαφή με το παρελθόν.

Ναι, αλλά... Ή μάλλον προβάλλουν εδώ δύο «αλλά»!

Το πρώτο είναι ότι η Παράδοση μεν μας έρχεται από το παρελθόν, το παρελθόν, όμως, δεν είναι Παράδοση, δεν είναι μόνο Παράδοση. Και δεν θα υπήρχε περισσότερο καταστρεπτική πλάνη από το να ταυτίσουμε αυτά τα δύο, παρελθόν και Παράδοση. Η Παράδοση είναι, ως το ξαναπούμε, ο αντίλαλος της αιωνιότητας. Αλλά το παρελθόν δεν αποτελείται μόνο από αυτόν τον αντίλαλο. Φέρει μέχρις εμάς και τις συνέπειες και την σηπεδόνα και την αποπνικτική δυσσομία της ανθρώπινης πτώσης, διότι και αυτήν αποπνέει η ιστορία της ανθρωπότητας. Πάλι η γνωστή εικόνα: διαμάντια χωμένα μέσα στον βούρκο. Ή, αν θέλετε, βούρκος που περικλείει μέσα του διαμάντια... και τι διαμάντια! Ούτε να πετάξουμε τα διαμάντια μαζί με τον βούρκο ούτε να συντηρήσουμε τον βούρκο μαζί με τα διαμάντια μπορούμε χωρίς κίνδυνο θανάτου για τον πολιτισμό μας!

Τα βλέπουμε αυτά στην ιστορία. Βλέπουμε τι στοίχισε στον πολιτισμό μας και η άρνηση και ανατροπή – ακριβέστερα: η προσπάθεια ανατροπής – των αιώνιων αξιών χάριν τάχα της προόδου, χάριν της λύτρωσης από το κακό και τις φαυλότητες που το παρελθόν μας κληροδότησε. Αλλά στοίχισε και η «συντήρηση» παντός κακώς κειμένου, διότι τάχα για να υπάρχει, για να «κείται», θα πει ότι είναι θείο θέλημα να υπάρχει ως κρατούσα τάξη και απαγορεύεται από τον Ουρανό να το θίξεις. Με την λογική αυτή το Μαντείο των Δελφών απαγόρευσε να γίνει διώρυγα στον Ισθμό της Κορίνθου. «Ζεὺς γὰρ κ' ἔθηκεν νήσον, εἰ γ' εβούλετο!». Και αυτό επιτέλους ήταν το αθώτερο. Αλλά η λογική αυτή κατάντησε ο ιερόσυλος πρόμαχος παντός εγκλήματος. Μη θίγεται η δουλεία. Ο Θεός θα είχε κάνει τους ανθρώπους ελεύθερους, αν ήθελε. Αφήστε την γυναίκα στο περιθώριο της ζωής, όπως είναι χιλιάδες χρόνια τώρα. Γι' αυτό το περιθώριο είναι πλασμένη. Και ακόμη: γιατί βοηθάτε τους Έλληνες να τινάζουν τον τουρκικό ζυγό; Αν ο Θεός τους ήθελε ελεύθερους, δεν θα άφηνε τον Μωάμεθ τον Β' να καταλάβει την Κωνσταντινούπολη. Αυτό δεν έλεγε κατά την Επανάσταση του 1821 η «συντηρητική» «Ιερά Συμμαχία» και ο κατεξοχὴν εκπρόσωπος του «συντηρητικού» πνεύματος, ο Μέττερνιχ;

Το παρόν και η σκιά του μέλλοντος

Και το δεύτερο αλλά: Αλλά υπάρχει και το «παρόν». Και οι σκέψεις μας, το έργο μας, η ευθύνη μας, η αγωνία μας είναι για το παρόν και φυσικά για το μέλλον. Και το παρόν – το είπαμε αυτό – δεν μπορεί να ζήσει χωρίς την επαφή με το παρελθόν, δεν μπορεί όμως να ταυτισθεί με αυτό. Ούτε καν με τους θησαυρούς του. Το παρόν είναι και το παραδεδομένο, αλλά είναι και το στο παρελθόν άγνωστο, το νέο. Τα νέα ή με νέα μορφή εμφανιζόμενα προβλήματα, οι νέες συνθήκες ζωής, τα νέα τεχνικά επιτεύγματα της επιστήμης και της τεχνικής, το νέο φως της έρευνας, η νέα εκ

της δοκιμασίας των ιδεών πείρα και οι εντεύθεν νέες αξιολογήσεις, οι νέοι δρόμοι. Όχι σε ένα πόδι, λοιπόν, αλλά σε δύο πόδια στηρίζεται η ζωή και η πορεία του πολιτισμού μας. Επί της Παράδοσης και του νέου. Επί της συντήρησης, επομένως, και της προόδου.

Όχι σύγκρουση αλλά αλληλοσυμπλήρωση

Πόσο θα θέλαμε να αποφύγουμε το συμπέρασμά μας αυτό! Μοιάζει με συμβιβασμό, με «ήξεις αφήξεις», με έλλειψη θάρρους να καταταγείς κάπου... μολοντί, νομίζουμε, χρειάζεται πολύ μεγαλύτερο θάρρος για να μην δεχθείς να σε «κατατάξει» στα καλούπια του ο οποιοσδήποτε ταξινόμος. Αλλά, βλέπετε, αυτό το ερώτημα «συντηρητικός ή προοδευτικός» είναι ψεύτικο, στηρίζεται πάνω σε ένα «πρώτο ψεύδος». Το διπλό ψεύδος, ότι τάχα χωρίζονται και μάλιστα αντιτίθενται, Παράδοση και πρόοδος, ότι δήθεν είναι η πρόοδος η φορά που αγνοεί την Παράδοση και ότι είναι Παράδοση ό,τι οδηγεί όχι προς την πρόοδο αλλά προς το τέλμα. Ο ποταμός δεν είναι ποταμός αν δεν έχει πηγή και η πηγή δεν είναι πηγή αν δεν είναι γεννήτρια ποταμού. Το αληθινό διπλό πρόβλημα είναι, λοιπόν, άλλο: πώς στην κληρονομιά του παρελθόντος θα ξεχωρίσουμε την Παράδοση από τον βούρκο και πώς θα αξιοποιήσουμε την Παράδοση όχι ως εμπόδιο αλλά ως κινητήρα, όχι ως νέκρωση αλλά ως εμπνεύσα δύναμη, ως τόνωση της προόδου. Και η απάντηση στο διπλό ερώτημα είναι απλή. Την δίνει το κριτήριο, το σύνθημα που έθεσε ήδη η αρχαία φιλοσοφία, στο οποίο εμφύσησε την θεία του δύναμη ο Χριστιανισμός.

Η άνοδος του ανθρώπου ως κριτήριο

Το σύνθημα αυτό αποτέλεσε το ξεκίνημα της προσπάθειας που ενσωματώνεται στο παρόν περιοδικό. Η άνοδος. Η συνεχής άνοδος που αποτελεί την πληρέστερη και γνησιότερη πραγμάτωση της ζωής του ανθρώπου, η άνοδος όλο και ψηλότερα, ας θυμηθούμε και πάλι τον Πλάτωνα «εις όσον δυνατόν άνθρωπο ομοιούσθαι Θεώ». Στο πρώτο φύλλο της «Συζήτησης» θέσαμε πως συγκεκριμένα εννοούμε έναν ανθρωπισμό τείνοντα προς αυτήν την άνοδο. Την άνοδο αυτή θα έχουμε και εδώ ως κριτήριο. Παράδοση είναι και πρόοδος είναι μόνο ό,τι ανυψώνει τον άνθρωπο. Όχι όμως ό,τι ισχυρίζεται απλώς ότι ανυψώνει ή ό,τι υποτίθεται ότι ανυψώνει ή ό,τι θα θέλαμε να ανυψώνει, αλλά ό,τι εκ της πείρας και της ελεύθερης και χωρίς προκατάληψη καλόπιστης παρατήρησης διαπιστώνουμε ότι στ' αλήθεια ανυψώνει τον άνθρωπο. Και στο ερώτημα

τι δηλώνει ότι στην εφαρμογή των συγκεκριμένων θεμάτων αυτού του κριτηρίου δεν θα γίνουν λάθη, η απάντηση είναι: τίποτα! Αλλά εκείνο που οδηγεί στον θάνατο δεν είναι τα λάθη. Είναι η ψευτιά ως γραμμή πορείας και η περί τις αξίες σύγχυση.

Αυτό το κριτήριο της ανόδου ξεκαθαρίζει «χρυσό, ασήμι, τίμιους λίθους» και «ξύλα, χόρτα, καλάμι». Αυτό το κριτήριο θα κάνει δυνατόν εκείνο που χρειάζεται ο πολιτισμός μας: όχι αντίθεση μεταξύ «συντήρησης» και «προόδου» αλλά σύνθεση. Σύνθεση η οποία συντηρεί και διαφυλάσσει την Παράδοση ως φωνή της αιωνιότητας και την χρησιμοποιεί ως δύναμη όχι για να μείνουμε στο παρελθόν αλλά, όλως αντιθέτως, για να αξιοποιήσουμε για νέα δημιουργία και όπου πρέπει – και σε πολλά πρέπει – να υπερνικήσουμε το παρελθόν. Για να διαμορφώσουμε το νέο, την νέα ημέρα, την νέα ζωή, την νέα κοινωνία με μια λέξη, τον νέο άνθρωπο ο οποίος πρέπει να είναι – αλίμονο αν δεν είναι – καλύτερος από τον άνθρωπο του παρελθόντος!

Α. Τσιριντάνης